

ПОНЯТТЄВА СКЛАДОВА КОНЦЕПТУ ПОРЯДОК / ORDNUNG

Стаття присвячена дослідженню поняттєвої складової національно-маркованого концепту ПОРЯДОК / ORDNUNG в німецькій мовній картині світу. Аналіз концепту ПОРЯДОК проведено на матеріалі лексикографічних джерел сучасної німецької мови.

Ключові слова: картина світу, національна маркованість, концепт, ПОРЯДОК / ORDNUNG, поняттєва складова.

The article is devoted to the consideration of conceptual dominant of the nationally marked concept ORDER / ORDNUNG in the German world picture. The concept ORDNUNG is analysed on the basis of lexicographic sources of modern German.

Key words: world picture, national marking, concept, ORDER / ORDNUNG, conceptual dominant.

Дослідження картини світу зумовлене зміною парадигм у лінгвістиці та утвердженням антропоцентризму. Картина світу – це образ навколишньої дійсності як динамічна система ментальних утворень, що фіксує значущі для людей фрагменти та аспекти об'єктивної та суб'єктивної реальності. Оскільки картина світу формується в кожного індивіда в процесі соціалізації, то вона неодмінно несе на собі національно-культурний відбиток. Отже, актуальність дослідження полягає у направленості сучасних лінгвістичних розвідок на розгляд національно-культурної специфіки картини світу.

Аналіз фрагментів картини світу реалізується на основі виділення мовних одиниць, що репрезентують концепти. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених трактуванню цього терміну (О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, І. А. Стернін, В. І. Карасик), єдиного визначення концепту ще не сформульовано. Під концептом, слідом за В. І. Карасиком, ми розуміємо

багатомірне ментальне утворення, що має образно-перцептивну, понятійну та ціннісну сторони [5, с. 73].

У вітчизняному мовознавстві накопичено великий теоретичний та експериментальний матеріал з проблем концептуального аналізу (Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, Ю. С. Степанов, І. А. Стернін та ін.), становлення значення та процесів категоризації навколишнього світу (В. З. Дем'янков, О. С. Кубрякова, Р. М. Фрумкіна та ін.). Сучасна когнітивна лінгвістика не пропонує єдиного підходу щодо визначення структури концепту. У лінгвокультурних розвідках дослідники виділяють семантичну трьох-компонентну структуру концепту. Так, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, М. О. Красавский виділяють у структурі концепту поняттєву складову, образну складову та значущу складову. В. І. Карасик також говорить про три компоненти структури концепту, де два з них співпадають з попередньою точкою зору, а третя дещо відрізняється, а саме дослідник виділяє: ціннісну, понятійну (представлена у вигляді вербалізованої форми концепту) та образну складові (невербальний елемент, який можна відтворити лише описово) [3].

Важливими для нашого дослідження є також положення про ціннісний характер концептів, а також про те, що наслідком аксіологічного забарвлення культурних концептів є "семіотична щільність" – представленість в плані вираження цілям рядом мовних синонімів (слів та словосполучень), тематичних рядів та полів, прислів'їв, приказок, фольклорних та літературних сюжетів і синонімізованих символів (витворів мистецтва, ритуалів, поведінкових стереотипів, предметів матеріальної культури), що пояснюється їх значимістю в житті людини [1, с.18].

Концепт є міждисциплінарним об'єктом дослідження, зокрема: культурології, етнології, психології, філософії, історії, з одного боку, та психолінгвістики, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, з іншого боку. На нашу думку, в лінгвокультурологічних дослідженнях можливе поєднання двох видів аналізу: вивчення менталітету / національного характеру

лінгвокультурної спільноти, результатом якого буде виявлення ключових культурних концептів, та мовна репрезентація даних концептів (аналіз лексики, фразеології, пареміології на основі лексикографічних джерел, письмової комунікації в текстах різних жанрів, а також усній комунікації, та інших методик, які пропонує І. А. Стернін, таких як: залучення експериментальних даних вільного та направленого асоціативного експерименту, методики інтерв'ювання) [8, с. 4-10].

Мета даної статті – виявлення лексико-фразеологічних засобів, які вербалізують концепт ПОРЯДОК / *ORDNUNG*, на основі лексикографічних джерел сучасної німецької мови.

Для німецької культури ключовим концептом є *Ordnung* (ПОРЯДОК): *Ordnung muss sein*. "Час та простір в Німеччині насичені духом суворого порядку (*Ordnung*). Цьому ідеалові в Німеччині підкорені сімейне життя та бізнес, уряд, вільний час, шкільне життя. Жінка хоче утримувати свій дім та виховувати своїх дітей належним чином (*in Ordnung*); робочі місця на заводі мають бути в порядку (*in Ordnung*). Кабінет вчителя, все людське життя мають бути в порядку (*in Ordnung*). Поняття *Ordnung* – невідемна складова стереотипу, який створюється іноземцями про Німеччину, це те, що їх вражає в німцях. Підкорення часу та простору порядкуві – одне з найвизначніших досягнень германського суспільства" [10, с. 185].

Концепт ПОРЯДОК / *ORDNUNG* є результатом концептуалізації поняття *die Ordnung*, яке, проходячи крізь призму валоризації, підіймається до рангу концепту – тієї етно-соціо-психо-лінгво-культурної цінності, що стає мірною одиницею німецького менталітету [6, с. 97]. Поняттєва складова концепту охоплює "фактуальну інформацію про реальний або уявний об'єкт, яка служить основою для формування концепту" [7, с. 13]. Якщо образна складова культурного концепту корелює із перцептивною та когнітивними сторонами концепту як психолінгвістичного феномену, а ціннісний підхід ураховує важливість афективної сторони концепту в психолінгвістичному розумінні цього явища, то поняттєва складова є виходом на мовне втілення

явища (в цьому плані поняттєву сторону концепту можна було б назвати фактуальною) [4, с. 118]. Це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, зіставлявальні характеристики даного концепту у відношенні до тієї чи іншої низки концептів, які ніколи не існують ізольовано, їх найважливіша якість – голографічна багатомірна вбудованість у систему нашого досвіду [3, с. 5].

Аналіз лексикографічних джерел сучасної німецької мови дозволяє виявити наступні складові концепту ПОРЯДОК / ORDNUNG:

1) стан порядку, в якому щось знаходиться (*wie gelect aussehen, wie jmd. / etw. im Buche steht, wie es im Büchlein / Büchl steht, es ist alles in (bester / schönster) Butter, im Lote sein, in Ordnung sein, alles ist in schönster / bester Ordnung, astrein sein, alles im Lack, alles paletti, alles tutti*);

2) впорядкований спосіб життя (*mit gutem Beispiel vorangehen, die Chemie stimmt, etw. (ganz) in Ordnung finden; so weit, so gut!; Das wird sich (alles) finden!*);

3) врегульоване державним чином (законами, постановами) суспільне життя (*Backschaft machen, Zucht und Ordnung, etw. / alles liegt im grünen Bereich*);

4) закон (*das Auge des Gesetzes, nach dem Buchstaben des Gesetzes*);

5) спосіб регулювання, впорядкування, наведення порядку (*Akzente setzen, aufpassen wie ein Schießhund / wie ein Heftelmacher / wie ein Luchs, die Augen offen haben / halten, die Augen aufmachen / aufsperrern / auf tun, Augen und Ohren aufhalten, seine Augen überall / vorn und hinten haben, etwas in die richtige Bahn lenken, ins rechte Gleis bringen, jmdn. am Bändel / Bandel haben, mit eisernen Besen [aus]kehren, über etw. Buch führen, jmdm. Dampf machen, etw. in Lot / Ordnung bringen, jmdn. zur Ordnung rufen, ein großes Reinemachen veranstalten, tabula rasa machen, reinen Tisch machen, den Augiasstall ausmisten, Klarschiff machen, nach dem Rechten sehen, etw. ins Reine ringen, etw. geradebiegen, etw. in Form bringen, etw. in Schuss bringen / halten, etw. auf Vordermann bringen, etw. wieder hinbiegen*);

б) стан здоров'я, правильного функціонування (*jmdn. in Ordnung bringen, (wieder) in Ordnung kommen, in Ordnung gehen, rund laufen, alles fit / senkrecht?*);

7) стан задоволення або згоди (*nach getaner Arbeit ist gut ruhn, Das ist gebongt!, Da kann man nichts sagen!, mit jmdm. / etw. / sich im Reinen sein*);

8) дотримання дисципліни, виконання своїх обов'язків (*erst die Arbeit, dann das Vergnügen, zu Befehl!, etw. noch am Bein haben, seines Amtes walten*).

Таким чином, аналіз лексикографічних джерел показує, що концепт ПОРЯДОК / ORDNUNG займає особливе місце в німецькій культурі, охоплює всі сфери життя суспільства та розуміється досить широко як впорядкований спосіб життя, дотримання певних правил та установ. Особливо чисельною є група фразеологічних одиниць, яка вербалізує складову "спосіб регулювання, впорядкування". Наведений у цій статті аналіз лінгвістичного матеріалу свідчить про значимість концепту ПОРЯДОК / ORDNUNG для німецької культури.

Отже, визначивши, що національно-культурний аспект дослідження фразеологічних одиниць дозволяє поглибити та розширити зміст уявлень німецького народу про навколишній світ, а конкретний аналіз окремих національно-маркованих концептів (а саме, ПОРЯДОК / ORDNUNG) представити систему життєвих цінностей даного народу, ми вбачаємо перспективу дослідження у виокремленні інших національно-маркованих концептів німецького суспільства та дослідженні вербальних засобів їхнього втілення, що пропонує досить перспективний ракурс вивчення лінгвокультурної специфіки етносу і своєрідності менталітету німецького народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М.: Гнозис, 2004. – 236 с.

2. Денисенко С. Н. Німецько-українсько-російський словник-довідник. Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 288 с.
3. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В.И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты: сб. науч. тр. / ВГПУ, ПМПУ. – Волгоград, Архангельск, 1996. – С. 3-16.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
5. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. 2-е изд., испр. и доп. М.: ЧеРо, 2003. 349 с.
6. Приходько Г. П. Місце і роль концепту ORDNUNG у німецькій лінгвокультурі // Науково-виробничий журнал "Гуманітарні науки", 2009. – с. 96-99.
7. Слышкин Г. Г. От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 128 с.
8. Стернин И. А. Концепт и значение: какому виду сознания они принадлежат? // Язык и национальное сознание. Вып. 7 / Науч. ред. И. А. Стернин. Воронеж: Истоки, 2005.
9. Duden: Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich, Dudenverlag, 2008. – 959 S.
10. McIver Weatherford Jack. Deutsche Kultur, amerikanisch betrachtet. Berlin, 1978. – 185 S.